

Žarko Muljačić
Miramarska cesta 38/VI
HR-10000 Zagreb

O POTREBI IZRADE HRVATSKO-VELJOTSKOG RJEČNIKA (I ANALOGNIH HRVATSKO-DALMATO- -ROMANSKIH GLOSARA)

Autor se zalaže za izradu hrvatsko-veljotskog dvojezičnika i sastavljanje analognih glosara, čiji bi rječnički članci sadržavali na lijevoj strani suvremene hrvatske likove, a na desnoj strani njihove ekvivalente u sačuvanim tekstovima na raznim jezicima (latinski, raguzejski, vencijski, regionalni hrvatski prošlih stoljeća) i – po mogućnosti – hipotetički lik iz odgovarajućeg dalmatoromanskog jezika. Takvi bi priručnici pridonijeli smanjivanju praznina u općeromanskom jezičnom atlasu na području u kojemu su nekoć živjeli autohtoni istočnojadranski Romani.

Uvodne napomene

Godine 2000. izašao je u Rimu prijevod čuvene monografije *Das Dalmatische I–II* (Beč, 1906.), proistekle iz mnogo skromnije disertacije njezina autora, Labinjanina Mattea G. Bartolija (Beč, 1898.), znatno proširene nakon još dvaju Bartolijevih boravaka na Krku i naknadnih istraživanja u Zadru i Dubrovniku (Bartoli 2000). Za prijevod je zaslužan prof. Aldo Duro (1916.–2000.).¹

Glotonimom *dalmatski* nazivamo skupinu izumrlih autohtonih romanskih idioma koji su se nakon raspada latinskog jezika razvili na ozemlju rimske pokrajine Dalmacije (DALMATIA) čija se obala u prvotnoj verziji (do Dioklecijanove administrativne reforme) protezala od ušća rijeke Raše do ušća rijeke Mathi (u Albaniji). U pitanju je petnaestak međusobno nepovezanih istočnojadranskih lokaliteta (uglavnom gradova ili gradića) od hrvatskoga

---

¹ A. Duro (koji prvi donosi snimku donje polovice Bartolijeve doktorske diplome; gornji je dio nestao) nije mogao naći tekst te disertacije (*Nuovi contributi allo studio del dialetto veglioto*) jer se ona, kao i tolike druge obranjene prije 1924., izgubila. Usp. Muljačić 2003.

Krka do albanskoga Lesha. Većina se tih idioma relativno brzo ugasila, jedan od njih, tzv. raguzejski (tj. dubrovačkoromanski), živio je do kraja 15. st., a sve je nadživio tzv. veljotski (tj. krčkoromanski). Njegov zadnji govornik, Krčanin Antonio Udina (veljotski se zvao Tuone Udaĭna) umro je 10. lipnja 1898. u 6,30 sati (nesretnim slučajem, od eksplozije mine prigodom popravka jedne ceste na periferiji Krka). Na sreću su brojni učeni pojedinci u raznim razdobljima², a osobito intenzivno od 1841. dalje, zapisali dosta podataka o tom umirućem govoru, između ostalog i neke kraće tekstove i nizove riječi. I dva su jezikoslovca sudjelovala u tom poslu, tj. Rovinjanin Antonio Ive (poslije profesor talijanistike na Sveučilištu u Grazu, 1851.–1937.)³ i već spomenuti M. G. Bartoli (1873.–1946.). Oba su se nekoliko tjedana družila s A. Udinom u Krku (prvi za vrijeme ljetnih praznika 1879., drugi u rujnu 1897.). Bartoli je ponovno objavio najveći dio gradiva, skupljenoga od svih njemu poznatih prethodnika, i po prvi put (njegova disertacija u izvornom obliku nije nikad tiskana), rezultate vlastitih istraživanja na Krku i drugdje, sve to kritički analizirao i sintetizirao (v. sad Bartoli 2000). Tako je, između ostaloga, objelodanio prvi abecedni veljotsko-talijanski rječnik koji broji »oko 2100 riječi«⁴ (svaki člančić sadrži u neunificiranim grafijama, tj. vjerno njihovu obliku u rukopisima ili tiskovinama raznih proučavatelja ili amaterskih zapisivača, sve zajamčene likove, osobito brojne kod sklonjivih vrsta riječi; Bartoli se potrudio da na čelo lijeve strane stavi onaj lik koji mu se glasovno i grafijski činio uzornim, odnosno najprihvatljivijim). A. Duro, koji je preminuo nekoliko dana prije nego je njegovo djelo ugledalo svjetlo dana, odredio je da se svim kupcima besplatno pošalje primjerak zasebno ponovno tiskanog Iveova rada (1886/2000). Nažalost mu nije palo napamet da dade *obrnuti* taj rječnik (radi se o svega 34 dvostupačne stranice; usp. *Appendice: glossario veglioto*; Bartoli 2000:303–337), tj. da po prvi put tiska talijansko-veljotski glo-

² Zaslužan za objavljivanje najstarije poznate veljotske rečenice (koja broji 27 riječi) bio je veliki prijatelj Hrvata književnik i prirodoslovac Alberto Fortis (1741.–1803.) koji ju je po svoj prilici dobio u prijepisu od svojih prijatelja s Krka, svakako prije 1778. god., kada ju je objavio, s engleskim prijevodom, u Londonu. Usp. Muljačić (2000:222–223). Fortis je držao da se radi o furlanskom tekstu.

³ Usp. Muljačić 1999a. O tom lingvistu (koji je bio zavađen s Bartolijem i koji nije vjerovao da je Bartoli otkrio novi romanski jezik) v. moju natuknicu *Ive, Antonio*, predanu za *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6.

⁴ Tu je brojku objavio prvi J. Fisher (1976:27). Kontrolirao sam taj podatak i ustanovio da taj dosta lakunozni rječnik (nedostaju mu brojni leksemi iz osnovnog rječničkog fonda, na pr. naziv za 'cvijet', i neki važni morfološki likovi, na pr. za skoro nijedan glagol nije tu zabilježen oblik za bilo koje drugo lice jednine, jer su Bartoli i Udina jedan drugome davali 'voi') sadrži nešto veći broj rječničkih članaka (2192), čemu treba pribrojiti 174 odvojeno navedena vlastita imena (konkretno 145 toponima, 18 antroponima i 11 etnonima od kojih su, što je i logično, samo rijetki prevedeni; usp. Bartoli 2000:335–337).

sar, što je, poznavajući današnja tehnička sredstva, lagan i jeftin pothvat. Ne zamjeravam mu što nije *mutatis mutandis* postupio analogno s tzv. neizravnim vrelima (*Le fonti indirette*) za otok Krk (radi se o likovima na latinskome, mletačkome i hrvatskome jeziku u tiskanim i netiskanim dokumentima, nastalima u raznim mjestima na otoku Krku, str. 339–348) i u »ostaloj Dalmaciji« (*Il resto della Dalmazia*), od čega lavlji dio pripada gradivu u dubrovačkim arhivskim dokumentima i djelima dubrovačkih hrvatskih književnika (str. 349–376; manji dio tog gradiva potječe iz Raba, Zadra, Trogira, Splita, Korčule i Kotora te iz nekih manjih mjesta).

Bilo bi vrlo korisno da te *propuste* nadoknadi, ali s hrvatskim suvremenim likovima na lijevoj strani, neki hrvatski znanstvenik. Naravno, najprije bi se prihvatio lakšeg posla, tj. hrvatsko-veljotskog rječnika s dodatkom koji bi sadržavao ono što se daje *urječničiti* (vlastita imena trebalo bi posebno tretirati). Bilo bi dobro tu okupiti u abecednom nizu i sve rezultate etimologijskih i drugih istraživanja od 1906. dalje, ukoliko se tiču kasnolatinskih i romanskih posuđenica u hrvatskim govorima i tekstovima na otoku Krku. U daljoj budućnosti trebalo bi pomišljati da se i za ostalo etničko hrvatsko područje izrade analogni glosari (ne zovem ih rječnicima, jer bi *članci* u njima na desnoj strani, uz jedan jedini izuzetak (radi se o četirima raguzejskim riječima koje znače: 'činiti', 'kruh', 'kuća' i 'otac', zabilježenima oko 1440. od F. De Diversisa, učitelja latinskog jezika na službi u Dubrovniku)⁵, donosili umjesto mjesnih dalmatoromanskih ekvivalenata odgovarajuće *paleoromanizme*, identificirane u neknjiževnim i književnim tekstovima na hrvatskome i drugim jezicima, nastalima u dotičnom mjestu (bilo bi dobro kad bi se, gdje je god to moguće, objavili uz njih i njihovi potencijalni etimoni, dakle likovi označeni zvjezdicom). Treba dakle naglasiti da bi se silom prilika hrvatsko-veljotski rječnik razlikovao od svih tih glosara. Koliko bi takvih glosara trebalo izraditi, stvar je dalje diskusije. Po mom bi ih mišljenju trebalo biti barem dva: prvi bi povezao s hrvatskom sastavnicom Bartolijeve materijale (po mogućnosti i sve gradivo koje je pronađeno od 1906. dalje) za svako središte posebno, na cijelom teritoriju kojim je dominirao tzv. jadertinski *krov* (naravno, bez Krka); konkretno bi se radilo o odvojenim nizovima za Osor, Rab, Zadar (viši i niži jezik), Trogir i Split⁶; drugi bi se ograničio na mnogo manji broj središta (za koja, međutim,

⁵ Bartoli ih spominje na tri mjesta (2000:53–54,349, gdje citira čitav ulomak: »*pānem uocant pen patrem uocant teta domus dicitur chesa (1) facere fachir*« s bilješkom ispod crte iz koje se vidi da se zadarski prijepis razlikuje od dubrovačkoga, jer sadrži lik sa sonoriziranim intervokalnim spirantom *chexa*; te svaki u abecednom popisu *Le singole parole*, na str. 353,354,356,357). Kako danas znamo, slovo *e* u prva tri primjera stoji za vrlo otvoreno *e*, slično njem. *ä*, no De Diversis nije raspolagao međunarodnom fonetskom transkripcijom.

⁶ Naziv *jadertinski* (prema lat. nazivu IADERA 'Zadar') rabi se namjerno, u opreci sa *zaratinski* (koji znači »mletački govor romanskih doseljenika i venecijaniziranih au-

postoji mnogo više gradiva nego za ona predviđena za prvi glosar), tj. na Korčulu (od nedavna se zna da su tu, barem do oko 1262., živjeli autohtoni Romani koje treba razlikovati od doseljenih mletačkih kolonizatora, usp. Muljačić 2000:425), Dubrovnik (viši i niži jezik), te, barem za najstarije doba, na Kotor⁷. Radni bi naslovi, uz uvažavanje svega što je rečeno, glasili: a) hrvatski – građa za rekonstrukciju (preostalog) jadertinskog jezika⁸; b) hrvatski – građa za rekonstrukciju raguzejskog jezika. Što se tiče područja trećeg dalmatoromanskog jezika, tzv. labeatskog (tj. barskoromanskog), najsvrsishodnije bi bilo da se njime pozabavi tim u kojem bi sudjelovali hrvatski, crnogorski i albanski znanstvenici⁹.

U nastavku bih želio upozoriti hrabre istraživače koji bi se prihvatili jednoga od prvih triju pothvata najprije na *specifične teškoće*, a zatim na *romanistički relevantna očekivanja*.

Specifične teškoće

Lingvisti koji bi se prihvatili relativno najlakšeg zadatka, tj. sastavljanja hrvatsko-veljotskog rječnika, trebali bi biti dobri poznavatelji talijanskoga jezika eda bi mogli Bartolijevu desnu sastavnicu ispravno prevesti na hrvatski i pri tome za talijanske polisemičke riječi izraditi onoliko člančića koliko to veljotsko gradivo traži. Dva će primjera ukazati na što mislim: tal. rodbinski naziv *nipote*, s.m. i s.f., znači dvoje: ‘nećak(inja)’, ‘unuk(a)’ (usp. Bouvier 1975 s.v.); lat. glagol MINOR 1 ‘prijetiti’ semantički se veoma diferencirao u svojim romanskim refleksima; Rohlf 1971:185–186,329, zorno pokazuje na 95. karti

---

tohtonih Romana i Hrvata«), dakle za »zadarskoromanski« autohtonih Romana. On je, po mom mišljenju, bio vjerojatno brojčano najjači od najmanje triju dalmatoromanskih srednjih jezika (engl. *middle languages*); u tom je svojstvu *hegemonizirao* vlastite »niže jezike« (*low languages*), tj. krčki, creski, rapski, niži zadarski, trogirski i splitski. Za novu relativističku terminologiju kojom se služim u proučavanju svih romanskih jezika, pa tako i onih koji sačinjavaju iliroromansku skupinu (i njezin središnji dio, tj. dalmatoromanske jezike) usp. Muljačić 2000:345–362,423–431).

⁷ Poslije je kotorskoromanski *privučen* pod metaforički *krov* barskoromanskog jezika, za koji sam predložio, polazeći od rimskog naziva Skadarskog jezera (*lacus Labeaticus*), nov glotonim *labeatski*. Najprije sam taj idiom smatrao novootkrivenim dalmatskim dijalektom (Muljačić 2000:325–343), zatim sam nabacio mogućnost da se radi o trećem dalmatoromanskom jeziku (Muljačić 2000:363–374), da bih se najzad odlučio za takvu soluciju (Muljačić 2000:417–434; v. i Muljačić 2001).

⁸ Njemačka bi terminologija bila mnogo *elegantnija*: operirala bi neologizmom *Restjadertinisch*.

⁹ Njegovi su *niži jezici* bili govori gradića Rose (Boka kotorska) i Budve (čije je autohtono stanovništvo uništeno saracenskim desantom 867. godine) te gradova Kotora, Bara (niži i viši jezik), Ulcinja, Skadra (alb. *Shkodër*), Drivasta (alb. *Drisht*) i Leša (alb. *Lesh*).

da ih, od šest mogućih, u Italiji ima pet, od kojih su dominantni: 'goniti', 'voditi'. Kako Rohlfs u svojim *atlasolikim* priručnicima ne uzima u obzir dalmatski, bit će potrebno odlučiti, s obzirom na još uvijek jaku polisemičnost talijanskoga glagola *menare*, koliko je hrvatskih natuknica potrebno za osam primjera koje Bartoli prevodi s 'menare' (usp. Bartoli 2000:320). S obzirom da u građi za Krk Bartoli ne citira nijednog hrvatskog književnika s Krka, dok ih je u onoj za »ostalu Dalmaciju« velik broj, oprez neće biti suvišan: poznato je da su mnogi književnici iz čakavske Dalmacije (na pr. neki iz Hvara, Korčule itd.) nastojali jezično oponašati svoje dubrovačke mnogo poznatije kolege; dubrovčanizmi raguzejskog podrijetla u njihovim djelima nisu nikakav *dokaz* da su u govornom jeziku Hvara itd. takve riječi bile domaće.

Romanistički relevantna očekivanja

Prvo je praktičke prilike. Istraživači slabijeg pamćenja osuđeni su na velik utrošak vremena ako žele znati kako se veljotski, npr., kaže 'malen', 'plakati', 'zločest' i sl. Rječnik i glosari za koje se zalažem olakšali bi im rad. Vidjeli bi, npr., da se za 'plakati' veljotski služi refleksom glagola PLANGERE (kao i talijanski i rumunjski, usp. Rohlfs 1971: 184, 328) a ne refleksom glagola PLORARE (od latinskog neutralnog FLERE nije nigdje u Romaniji ostalo traga). Bilo bi idealno kad bi se, pomoću priručnika za koje se zalažem, moglo pretpostaviti koji su leksemski tipovi (jedan ili više njih) bili zastupani u potporodici dalmatoromanskih jezika, polazeći od tematike karata (100) koje je objavio Rohlfs (1971).¹⁰ Naravno da je bilo leksema latinskog podrijetla koji su se sačuvali samo u dalmatoromanskoj potporodici ili u određenim njenim dijelovima, a nisu poznati (ili barem nisu dosad pronađeni, što ne znači da jednom neće biti otkriveni) u nekom drugom romanskom jeziku (ili njegovu dijalektu). Najpoznatiji je primjer niz refleksâ lat. LOLLIGO (vulgaris) > *oliganj*, *lignja* i sl. (usp. Muljačić 2000:401, gdje sam brisao *demanti* objavljen u prvom izdanju te studije, koji se u međuvremenu pokazao lažnim¹¹). U tom nam pravcu malo konkretno mogu pomoći brojni radovi koji su s te strane proučili

¹⁰ Nije mi bila dostupna kasnija Rohlfsova knjiga *Panorama delle lingue neolatine. Piccolo atlante linguistico pan-romanzo*, Tübingen : Narr, 1986, koja sadrži daljnjih 275 karata (od *abisso* do *zolla di terra*). Winkelman–Lausberg (2001:1008–1009) osvrću se pohvalno na te knjige, s pokojom kritičkom primjedbom.

¹¹ Portugalski su se ekvivalenti pokazali samo naoko srodni! Manje je poznat također neprecizirani dalmatoromanski ihtionim koji je poslužio kao predložak za hrvatski lik *túde* < TUDES 'uranoscopus scaber' (Vinja 1986.I: 122; II:319, zabilježio ga je u Kukljici), jedinstven u Romaniji; franc. lik *touille* (Vinja 1986.II:56,122) najvjerojatnije je nastao iz deminutiva (*tudiculare*). Naknadno sam saznao da je P. Skok (1972, *ERHSJ*, II:294) našao u jednom pulskom dokumentu iz 15. st. očito istroromanski naziv za lignju *lulina* pa će stoga cijeli arhileks biti iliroromanski izolacionizam. Skok (*ib.*) spominje »tal. učeno *lolligine* f.« ali ne kaže, gdje ga je našao (očito se radi o

rumunjski (rjeđe i latinizme i starije romanizme u albanskome)¹², jer njihovi autori nisu o dalmatskome uopće vodili računa ili su pod nazivom *Küstenlatein* uglavnom vodili računa samo o stanju u tzv. albanoromanskome sa središtem u Draču, tj. u trećoj skupini tzv. iliroromanskih jezika (o kojoj se zna mnogo manje nego o istroromanskoj i dalmatoromanskoj skupini). Najpoznatiji autor koji se bavi tom problematikom, njemački romanist Harald Haarmann, nije u drugoj fazi mnogo uspješniji nego u prvoj (usp. Haarmann 1978, 1979, 1999). Tim se problemom bavio samo jednom na osnovi podataka u jednoj disertaciji koja je ostala dostupna samo na mikrofilmu (Elmendorf 1951) američki romanist J. Fisher (1978). Dvanaesti romanistički kongres (Zürich, 1992) okupio je nekoliko romanista i romanistkinja koji su studirali rumunjske *pozitivne i negativne* bodove što se tiče latinskih refleksa koji su se sačuvali samo u rumunjskome odnosno »mots panromans sauf roumain«, tj. slučajeve u kojima je rumunjski leksik nadoknadio iz raznih razloga izgubljene latinske lekseme drugim sredstvima (tj. reliktima iz dačko-mezijijskog supstrata, slavizmima, grecizmima, hungarizmima itd.) (usp. Herman–Wüest 1993; Popovici 1993; Sala 1993; Schmitt 1993). Usporedi kako se rumunjski kaže 'ljubiti', 'sto(tina)', 'veselje' (od AMARE, CENTUM, GAUDIUM nema traga) (Filipi–Ionilă 2001 s.v.). U nekim slučajevima svjesne su intervencije jezikoslovaca, poduzete u 19. i 20. st., imale samo djelomičan uspjeh (za 'prijatelj' još uvijek dominira *prieten* nad *amic*, usp. *ib.*, s.v.). Naravno da ima općerumunjskih leksema koji sigurno nisu nastavljači latinskih (npr. *Crăciun* 'Božić'), iako nije utvrđeno iz kojega jezika potječu.¹³

Opravdano je očekivati da će, ukoliko se budu shvatile strateške i taktičke pouke koje proizlaze iz rumunističke teorije i prakse, leksičke i mnoge druge nepoznanice¹⁴ u dalmatoromanistici biti manje nego što su one, na žalost još

---

liku koji se ne upotrebljava u govornom jeziku, gdje suvereno dominira leksem *calamaro* koji nastavlja kasnolat. lik CALAMARIU, od *calamus* 'pero', zbog poznate činjenice da taj mekušac ispušta *cmilo*). Ime poluočica u rogozničkom kraju (tj. *Fäuc* < FAUCES) (usp. Vinja 1998:149–150) nije izolacionizam, jer u talijanskome postoje refleks: *foce*, s. f. sing. te učeni pl. tantum *fauci*, koji se rabi u medicinskom i speleo-loškom nazivlju.

¹² Za albanski je u ovim pitanjima najveći autoritet H. Haarmann (v. niže). Smije mu se prigovoriti što operira pojmom *Balkanlatein*, iako je P. Skok davno utvrdio da jedinstven *Balkanlatein* nije nikad postojao.

¹³ G. Rohlf (1971:191–196, 234,334, karta 100) sažima dugu diskusiju i priklanja se mišljenju E. Čabeja po kome se radi o leksemu iz zajedničkog supstrata koji su, odvojeno jedan od drugoga, preuzeli prarumunjski i (u najvećem dijelu) praalbanski.

¹⁴ Nije beznačajno što će priručnici za koje se zalažem pomoći svima zanimanicima da u tren oka otkriju postojanje eventualnih (kvazi)istoznačnica u određenom idiomu (što im je inače, i zbog različitih grafija kojima su se služili zapisivači, dosta teško; usp. nazive za 'koza': Bartoli, 2000:314, s. v. *kapraina*; 317, s.v. *cuobra*). Oni će također otkriti nemale slabosti popisa pod rednim brojem 37. *Starodalmatski (s krčkoromanskim i*

uvijek prisutne i nakon preko stotinu godina od prvih ozbiljnih radova kojima je tema romanistički *missing link* između crte koja spaja zaleđe Trsta i Temišvar i tzv. Jirečekove linije u njezinu dijelu kroz Albaniju i Makedoniju.

Ovaj je prilog imao za cilj potaknuti istraživanja dalmatoromanske skupine koja tvori značajan dio tzv. iliroromanske jezične podobitelji (usp. Muljačić 2000:417–434; Muljačić 2001; Schramm 1997; za semantička pitanja mogu korisno poslužiti: Klein 1997, Winkelmann–Lausberg 2001).¹⁵

Literatura

- Bartoli, Matteo Giulio. 2000. *Il Dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romània appennino-balcanica* a cura di Aldo Duro. Roma : Istituto della Enciclopedia Italiana. XXIV,495 str.
- Bouvier, Jean-Claude. 1975. À propos du vocabulaire de la parenté. Essai de mesure de la diversité lexicale des langues romanes. *Cahiers d'études romanes* 2, 5–15.
- Elmendorf, John V. 1951. *An Etymological Dictionary of the Dalmatian dialect of Veglia*. Unpublished doctoral dissertation. Chapel Hill : University of North Carolina.
- Filipi, Goran, Florin Ionilă. 2001. *Hrvatsko-rumunjski rječnik*. Zagreb : Dominić. XVI, 516 str.
- Fisher, John. 1976. *The Lexical Affiliations of Vegliote*. Rutheford/Madison/Teaneck – London : Fairleigh Dickinson University Press – Associated University Press. 165 str.

---

istroromanskim; v. i broj 31), usp. Skok (1974, ERHSJ, IV:655–657). Čitatelji su, doduše, upozoreni da trebaju pogledati i popis br. 31. *Latinski, ib.*, str. 591–617, ali im nije jasno, zašto su, na pr., oni koji su poslije Skokove smrti sastavili ta *Kazala*, stavili *liganj* i glagol *plintit* (sic) u 31. *popis*, iako se za te romanizme kaže *ad vocem* (II:294; II:684) da su dalmatoromanskog postanja. Trebalo je objasniti da su latinski likovi *lolligo* i *plangere* potvrđeni, dok nam nisu poznati odgovarajući raguzejski rezultati.

¹⁵ Moramo dobro paziti da nas podudarna značenja ne zavedu, tj. da ne postuliramo fonetski inače ispravne evolucije koje se za većinu izvedenica i složenica nisu mogle dogoditi u tzv. pučkom latinskom: tu nisu mogli postojati likovi kao *patriotismus* (za približan se pojam rabi mnogo kasnije *amor erga patriam*), a još manje *gentem/gentes de armis* kao tobožnji *predložak* za franc. *gensdarmes* (1330) > *gendarmes* jer takva vrsta konjaničkih čelnika nije u antici postojala (a još manje postrojba čuvara reda, različita od redarstva, koja je osnovana u Parizu tek 1790. godine). O problemima nekih hrvatskih *pseudoromanizama* pisat ću uskoro na drugom mjestu (pod tim naslovom mislim na dvije vrste etimoloških *grješaka*: a. na posuđenice koje nismo primili izravno iz nekog romanskog jezika, nego preko njemačkoga, pa su one za nas germanizmi; b. na hrvatske riječi koje, cjelovito uzete, nemaju predložka ni u kojem jeziku, jer se radi o glagolima kakvi ne postoje u dotičnim romanskim jezicima (koje su dvojezični Hrvati stvorili iz romanskih imenica i pridjeva).

- Haarmann, Harald. 1978. *Balkanlinguistik (1). Areallinguistik und Lexikonstatistik des balkanlateinischen Wortschatzes*. Tübingen : Verlag G. Narr. 316 str.
- Haarmann, Harald. 1979. *Der lateinische Einfluß in den Interferenzzonen am Rande der Romania. Vergleichende Studien zur Sprachkontaktforschung*. Hamburg : H. Buske Verlag. 170 str.
- Haarmann, Harald. 1999. Der Einfluß des Lateinischen in Südosteuropa. U knj. *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*. Herausgegeben von Uwe Hinrichs unter Mitarbeit von Uwe Büttner. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag. 545–584.
- Hall, Robert A. Jr. 1977. Rec. J. Fisher 1976. *Language* 53, 496.
- Herman, József, Jakob Wüest. 1993. Présentation de la Section III. La fragmentation linguistique de la Romania. *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes. Université de Zurich, 6–11 avril 1992, II*. (Éd. par Gerold Hilty.) Tübingen, Basel : Francke Verlag. 333–344.
- Ive, Antonio. 1886. L'antico dialetto di Veglia. *Archivio glottologico italiano* 9, 115–187.
- Klein, Franz-Josef. 1997. *Bedeutungswandel und Sprachendifferenzierung. Die Entstehung der romanischen Sprachen aus wortsemantischer Sicht*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag. 360 str. (Beihefte zur ZRPh., Band 281.)
- Muljačić, Žarko. 1995. Il Dalmatico. *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL), Band/Volume II, 2*. Hg. von / Edité par Günter Holtus et al., Tübingen : Max Niemeyer Verlag. 32–42.
- Muljačić, Žarko. 1999a. Novi priloz i za život i rad A. Ivea (1851.–1937.). *Tabula* (časopis Filozofskog fakulteta u Puli), I:1, 39–50.
- Muljačić, Žarko. 1999b. Dalmatski. *Fluminensia*, 11:1–2, 1–30.
- Muljačić, Žarko. 2000. *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*. Köln, Weimar, Wien : Böhlau. 434 str. (Quellen u. Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte / Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest, 10. Hg. von Elisabeth von Erdmann-Pandžić.)
- Muljačić, Žarko. 2001. I contatti greco-, croato- e albanotardolatini come fattori della 'genesi' delle lingue dalmato-romanze. *Integrazione mescolanza rifiuto. Incontri di popoli, lingue e culture in Europa dall'Antichità all'Umanesimo. Atti del convegno internazionale, Cividale del Friuli, 21–23 settembre 2000 a c. di Gianpaolo Urso*. Roma : «L'Erma» di Bretschneider. 277–285.
- Muljačić, Žarko. 2003. Rec. M. G. Bartoli 2000. *Zeitschrift für Romanische Philologie* 119:1, 200–202.
- Popovici, Victoria. 1993. Le roumain, une langue pas comme les autres? *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes. Université de Zurich, 6–11 avril 1992, II*. (Éd. par Gerold Hilty.) Tübingen, Basel : Francke Verlag. 569–582.
- Rohlf, Gerhard. 1971. *Romanische Sprachgeographie. Geschichte und Grundlagen, Aspekte und Probleme mit dem Versuch eines Sprachatlas der romanischen Sprachen*. München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. XXIV, 334 str.
- Sala, Marius. 1993. Le lexique latin hérité en roumain. *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes. Université de Zurich, 6–11*

- avril 1992, II. (Éd. par Gerold Hilty.) Tübingen, Basel : Francke Verlag. 561–567.
- Schmitt, Christian. 1993. Le vocabulaire roumain et la fragmentation linguistique de la Romania. *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes. Université de Zurich, 6–11 avril 1992, II.* (Éd. par Gerold Hilty.) Tübingen, Basel : Francke Verlag. 678–690.
- Schramm, Gottfried. 1997. *Ein Damm bricht. Die römische Donaugrenze und die Invasionen des 5.–7. Jahrhunderts im Lichte von Namen und Wörtern.* München : R. Oldenbourg Verlag. 38+97 str. (*Südosteuropäische Arbeiten*, 100).
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (ERHSJ).* Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec, I–IV. Zagreb : JAZU, XL,792; 704; 696; XIV,840 str.
- Vinja, Vojmir. 1986. *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva I–II,* Zagreb, Split : JAZU, Logos, 504; 558 str. (*Djela JAZU. Razred za filologiju*, knj. 65-I, 65-II).
- Vinja, Vojmir. 1998. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Knjiga I. A–H,* Zagreb : HAZU, Školska knjiga (*Djela HAZU*, knj. 74).
- Winkelmann, Otto, Utta Lausberg. 2001. *Romanische Sprachatlanten. Lexikon der Romanistischen Linguistik, Band/Volume I, 2,* hg. von G. Holtus et al. Tübingen : Max Niemeyer Verlag. 1004–1068.

Sugli utili scientifici e pratici che si attendono dalla compilazione di dizionarietti o glossari croato-dalmatoromanzi

Riassunto

Il dizionarietto veglioto-italiano, pubblicato nella nota monografia di M. G. Bartoli (Vienna 1906), contiene 2366 lemmi (di cui 174 propri). Siccome A. Duro, meritevole della rispettiva traduzione (Roma 2000), si è lasciato sfuggire l'occasione di farvi inserire un dizionarietto 'capovolto' (italo-veglioto), l'Autore propone che si proceda alla compilazione di un dizionarietto croato-veglioto. Esso potrebbe essere seguito da glossari che disporrebbero in un assetto ordinato, sempre con la componente croata moderna a sinistra, tutti gli altri materiali finora noti (sfortunatamente – salvo quattro voci raguseoromanze registrate nel 1440 – soltanto in modo indiretto), a parte per ogni singolo centro in cui esistevano molti secoli fa locutori romanzi autoctoni (ne potrebbero uscir fuori tre insiemi di glossari, ossia uno per ogni lingua dalmatoromanza: il jadertino restante, il raguseo e il labeatico). Studiati insieme, i dati sistemati in questo modo e quelli, molto più ricchi, offertici della linguistica comparata romanza per due grandi aree: l'Italoromania e la Dacomesioromania, ci permetterebbero di riempire almeno parzialmente le grandi lacune caratterizzanti il *missing link* romanzo situato fra le foci dei fiumi Raša (Croazia) e Mathi (Albania) e i margini occidentali della patria primigenia dei Rumeni.

Ključne riječi: iliroromanska jezična grupa; dalmatoromanska potporodica; jadertinski (zadarskoromanski), raguzejski (dubrovačkoromanski); labeatski (barskoromanski); veljotski (krčkoromanski). viši jezici, srednji jezici; niži jezici. hrvatsko-veljotski rječnik; hrvatsko-dalmatoromanski glosari

Key words: Illyro-Romance linguistic group; Dalmato-Romance subfamily; The autochthonous Dalmato-Romance languages: Jadertinian (Dalmato-Romance of Zadar); Ragusean (Dalmato-Romance of Dubrovnik); Labeatic (Dalmato-Romance of Bar); Vegliote (Dalmato-Romance of the city of Krk). high languages, middle languages, low languages, Croatian-Vegliote Dictionary; Croatian-Dalmato-Romance glossaries